

Солодовський Є. В.

**СУЧАСНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ
ТА ПОЛІТИЧНИЙ ТРАНЗИТ
УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

У статті розглядається сучасний політичний режим України, його сутність, проблеми та перспективи, а також політичний транзит України, аналізуються проблеми розвитку демократії.

Ключові слова: *політичний режим; громадянське суспільство; гібридний режим; політичний транзит; консолідація демократії.*

Постановка проблеми. Розвиток політичного режиму - одне з найбільш складних і значущих політико-правових явищ. Політичний режим визначає характер функціонування політичної влади в державі, організацію влади, взаємодію держави, суспільства і особистості, гарантованість реалізації основоположних прав людини. Поняття політичного режиму є ключовим для визначення системи владного устрою. Свій вплив на суспільство влада здійснює через політичний режим, тобто конкретні форми і методи реалізації влади, певну структуру владних інститутів, повноваження яких обумовлені принципами організації гілок влади [13]. Характеристика політичного режиму в окремо взятій країні дає картину організації політичного життя суспільства.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Виникнення на політичній карті світу української держави поставило питання про необхідність відстеження процесу становлення політичного режиму в Україні, тенденцій його розвитку [6, с.151]. Це також включало аналіз ефективності функціонування інститутів політичної системи, механізму та способів взаємозв'язку і взаємодії між державною владою і громадянами. Отже, ця проблематика стала предметом досліджень

таких авторів як В. Артюшенко, Є. Бистрицький, В. Полохало, О. Кіндратец, А. Мельвіль, Ю. Мацієвський, В. Сухонос, М. Михальченко та ін.

Метою цієї статті є аналіз процесу політичного транзиту в Україні та визначення особливостей та тенденцій розвитку сучасного політичного режиму.

Майже двадцять років більшість дослідників активно використовували тезу про те, що з 1991 р. Україна перебуває в перехідному стані, рухаючись від тоталітаризму до демократії. Всі чекали, що процес демократизації завершиться формуванням правової та соціальної держави, громадянського суспільства і ринкової економіки.

Втім, ще в середині 1990-х років розуміння того, що декларовані цілі розходяться з повсякденною політичною практикою з'явилося в середовищі українських інтелектуалів, а пізніше поширилося серед значної кількості громадян. Український політолог В. Полохало вказував на недемократичну спрямованість перехідного періоду в Україні і запропонував тезу про неототалітарний характер політичного режиму в країні. Він виділив кілька особливостей посткомуністичного неототалітаризму, властивих, на його думку, для більшості пострадянських країн:

- Відчуження більшості суспільства від влади за одночасної багатовимірної залежності від неї.
- Одностороння підпорядкування громадян правилам, нормам і безконтрольне здійснення державою своїх повноважень.
- Відсутність реальних гарантій декларованих прав людини, безпорадність перед чиновниками.
- Поєднання корумпованої політичної влади, тіньової економіки і кримінального світу.
- Симбіоз олігархії і авторитаризму.
- Використання олігархами демократичних норм і процедур у власних інтересах.

Посткомуністичний неототалітаризм В. Полохало визначив як «новітній різновид тоталітаризму, за якого тотальний контроль, систематичні примус і

насильство (або загроза їх застосування) з боку посткомуністичної олігархічної влади щодо більшості населення здійснюється легітимно, з використанням демократичних технологій, при цьому не в жорстких (в відміню від тоталітаризму «класичного»), а у відносно м'яких формах, через безліч багатомірних і стійких залежностей (і очевидних, і латентних - соціокультурних, правових, економічних і т. ін.) [3].

Т. Карозерс і деякі інші західні дослідники, пропонували розглядати Україну як «фрагментарну, гібридну державу» зі змагальним авторитарним режимом. Політичний процес в гібридній державі визначається застоєм, корупцією і домінуванням еліт, які несуть мало користі для країни і мають малу підтримку населення.

Для гібридних держав, до числа яких Т. Карозерс зараховує Росію, Болгарію, Боснію, Албанію і Молдову, характерними є такі ознаки:

- інтереси громадян недостатньо враховуються або ігноруються;
- рівень політичної участі в період між виборами, як при «делегованій демократії», є низьким;
- вибори дають неправдиві результати і тому фактично нелегітимні;
- довіру до державних інституцій знижено максимально;
- функціонування держави в цілому є незадовільним.

Серед ознак демократичного режиму, притаманних Україні, називають:

- Виборність органів державної влади;
- Формально-юридичну рівність громадян;
- наявність в законодавстві формальних гарантій прав меншості та запобігання свавілля більшості [4].

Одночасно не можна не визначити і обмеження в сфері двох інших основних принципів демократичного режиму - вирішення найважливіших політичних проблем щодо волі більшості громадян та забезпечення широкого кола особистих, громадянських та політичних прав і свобод. Відсутній належний постійний контроль народу за органами державної влади, за бюрократичним апаратом держави; істотну роль виконує маніпулювання інформацією.

Для значної частини населення багато декларованих прав і свобод не підкріплені економічними та організаційними заходами. Деякі демократичні права порушуються існуючими підзаконними актами та бюрократичними процедурами. Корупція і безвідповідальність зводять нанівець найкращі наміри законодавців і політиків. Створилася ситуація, коли одночасно обкрадається і народ, і держава, а за їх рахунок збагачуються окремі громадяни і їх злочинні угруповання.

Україна переживає епоху стрімких змін, трансформаційних процесів, що стосуються сутнісних характеристик суспільства. Одночасно триває «політичний транзит» - пошук нових форм розподілу влади, встановлення нових обсягів владних повноважень, закріплення механізму їх делегування, встановлення нових форм демократичного контролю та демократичної участі. В Україні цей пошук відрізняється напругою та драматизмом, що вводить її в стан динамічного хаосу.

Але ключовими проблемами, які заважають розвитку демократії в Україні залишаються:

1) *Безвідповідальне суспільство.* Проблема відсутності відчуття відповідальності у громадян за стан справ у державі не нова, про що говорять дані моніторингу Інституту соціології. Більшість опитаних з року в рік, відповідаючи на запитання про те, яку особисту відповідальність вони несуть за стан справ у країні, обирала варіант «ніяку». Лише кілька відсотків стверджували, що несуть повну відповідальність. Разом із тим порівняння відповідей за літо 2013 р. та літа 2015-го демонструє позитивне зрушення у питанні відчуття українцями своєї відповідальності.

Якщо в 2013 р. жодної відповідальності за стан справ в Україні не відчували 67 %, то в 2015-му їх стало вже 56 %. Водночас, навіть після драматичних подій на Майдані і після них, більшість респондентів так і не стали відчувати особисту відповідальність за ситуацію в державі, бодай часткову [1].

2) *Патерналізм.* Так само й патерналізм, який проявляється в тому

числі в бажанні сильної руки в Україні, фактично не має чіткої вікової «належності». Відповідаючи на запитання, чи погоджуєтеся ви, що кілька сильних керівників можуть зробити для нашої країни більше, ніж усі закони та дискусії, представники молоді, які народилися і соціалізувалися вже в умовах незалежної України (до 30 років), здебільшого погоджуються із цим твердженням — 61 %, і кожен четвертий — ні. Якщо ж порівняти зі старшим поколінням, яке соціалізувалося і прожило більшу частину життя в інших умовах і здебільшого не змогло пристосуватися до нових умов (старші за 55 років), то розподіл відповідей на це запитання мало чим відрізнятиметься від розподілу відповідей представників нового покоління українських громадян: 66% погоджуються з цією тезою, і трохи менше чверті не погоджуються.

Сюди ж можна віднести схильність українського суспільства мати сильну президентську руку. Згідно з результатами багаторічних досліджень, українці є прихильниками президентської республіки. Тому роль президента країни порівняна більшість вбачає у тому, щоб він був очільником уряду і брав на себе всю відповідальність за зовнішню та внутрішню політику, як це, наприклад, має місце у Сполучених Штатах. Лише кожен п'ятий вважає, що президент повинен ділитися владою, як це відбувається в країні нині, з прем'єр-міністром, затвердженим парламентом. Ще менше тих, хто виступає за передачу всієї повноти влади не президентом, а прем'єр-міністром. І всього 6% виступають проти інституту президентства як такого [1].

3) «Суспільство недовіри» і «пасивне суспільство». Українські громадяни схильні довіряти лише найближчим родичам та знайомим і майже не довіряти більш-менш формалізованим структурам, не кажучи вже про державні інституції. Ця зосередженість на власному повсякденному світі, оточенні своєї сім'ї та близьких, зневіра в оточуючих, які можуть ошукати, збрехати, є ще однією фундаментальною перепорою до активної участі громадянина в суспільному житті і породжує загальну

пасивність. Сюди ж відносяться багаторічну необхідність виживати, постійні матеріальні труднощі, посилення рівня бідності та злиденності [2].

4) *Вирішальний вплив на владу з боку олігархів, та олігархи у владі.* Тіньові процеси, які порушують та заважають розвитку демократії.

5) *Корупція у всіх структурах влади.*

6) *Придушення свободи слова шляхом блокування телевізійних каналів, цензура серед ЗМІ, небезпека критики влади.*

7) *Відсутність сильної, незалежної, неупередженої опозиції у владі.*

Таблиця 1.

«Чинники, які впливають на гальмування демократичного процесу в Україні»

Чинники, які дуже вплинули на гальмування демократичного процесу в Україні	Чинники, які значно вплинули на гальмування демократичного процесу в Україні	Чинники, які дещо змінили напрям або зміст перетворень
Корупція (інституційні)	Відсутність незалежної опозиції(інституційні)	Безвідповідальне суспільство та патерналізм(соціок ультурні)
Олігархи (інституційні)	Придушення свободи слова та блокування діяльності ЗМІ	Суспільство недовіри і пасивне суспільство (соціокультурні)

На нашу автора, для зняття або пом'якшення чинників, які за різним ступенем гальмують процеси демократизації в Україні потрібно:

- ефективно боротися з проявами корупції в усіх структурах влади;
- адекватно ставитися до критики влади, сприймати та приймати її, чути людей, припинити різного виду репресії по відношенню до інакодумців;
- олігархи не мають керувати державою;
- виховування відповідального та зрілого громадянського суспільства, яке буде функціонувати на демократичних принципах.

Загальноприйнятим вважається, що після здобуття незалежності в 1991 році, Україна розпочала свій шлях від тоталітарного політичного режиму до демократичного, однак цей перехід, цей шлях дуже складний і тернистий. У різні етапи становлення України як незалежної держави, існували різні думки щодо того,

який же повинен існувати політичний режим в Україні та до теперішнього часу, наша держава рухається в бік демократичного режиму.

Протягом 27 років незалежності, український народ робить кроки на шляху до подолання тоталітарного минулого, корупції, встановлення демократичного режиму, в якому будуть дотримуватися права і свободи людини в повному обсязі.

Список використаної літератури:

1. Артюшенко В. Що заважає українській демократії // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dt.ua/SOCIUM/scho-zavazhae-ukrayinskiy-demokratiyi-.html>
2. Кіндратець О. М. Олігархізація влади: причини та Наслідки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2012_65/Gileya65/P2_doc.pdf
3. Мацієвський Ю. Політичний режим України після «Помаранчевої революції» // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.politex.info/content/view/499/30/>
4. Мельвіль А. Політологія / А. Мельвіль – М: Проспект, 2004. – 624с.
5. Михальченко М. Політична система в Україні: що ми модернізуємо? // Віче. – №1. – 2011. // [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.viche.info/journal/2358/.
6. Сухонос В. Динаміка сучасного державно-політичного режиму в Україні / В. Сухонос – Суми: Університетська книга, 2003. – 336с.

Yehor Solodovskii - Student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of the Odessa National University named after I.I. Mechnikov Present political regime and political transit of Ukraine: the problems and perspectives

The article deals with the current political regime of Ukraine, its essence, problems and perspectives, as well as political transit of Ukraine, analyzes the problems of consolidation of democracy. It is generally accepted that since independence in 1991, Ukraine began its journey from a totalitarian political regime to a democratic one, but this

transition is a very difficult and time-consuming way. At different stages of the formation of Ukraine as an independent state, there were different opinions about what the political regime in Ukraine should exist, and so far, our state is moving towards a democratic regime.

Throughout the years of its independence, the Ukrainian people are taking steps to overcome the totalitarian past, corruption, suppression of freedom of speech and the establishment of a democratic regime in which human rights and freedoms will be fully respected, the state will govern the people and everyone will have the opportunity to openly express their own thoughts.

Key words: political regime; civil society; hybrid mode; political transit; consolidation of democracy.

*Рекомендовано до друку –
к д. політ. н., професором Попковим В.В.*

Стаття надійшла в редакцію 29.01.2018.